

УДК 902:001.891:911.37(477.83)“2003/2006”

**ОСІДОК ДАНИЛОВИЧІВ ТА ВИГОВСЬКИХ У С. РУДА
ЖИДАЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СВІТЛІ
АРХЕОЛОГІЧНИХ ТА АРХІВНИХ МАТЕРІАЛІВ**

Василь РУДИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна
e-mail: archaeology@franko.lviv.ua*

У статті йдеться про археологічні дослідження (2003–2006 рр.) на садибі Даниловичів-Виговських у с. Руда. Наведено результати розкопок на поселенні липицької культури II – поч. III ст. та укріпленого двору XV–XVIII ст. Містяться дані, оперті на архівні та археологічні матеріали, про можливу наявність останків представників родини Виговських в околицях населених пунктів Йосиповичі, Бережниця, Руда на Львівщині.

Ключові слова: археологічні дослідження, садиба Даниловичів-Виговських, поселення, липицька культура, укріплений двір, поховання, Йосиповичі, Бережниця, Руда.

Населений пункт Руда розташований у південній частині Жидачівського р-ну обабіч р. Бережниця, однієї з приток Дністра. Місцевість навколо нього – рівнина, що знаходиться на висоті 270 м н. р. м. З північної сторони до села прилягає присілок Кохавина, який тягнеться на північ аж до смт. Гніздичів. З південно-східного боку розташовані сс. Лівчиці та Бережниця, з південно-західного – с. Ганнівці, а за ним в цьому ж напрямі на віддалі 7 км – с. Юсиптичі (зараз Йосиповичі Стрийського р-ну). Біля 18 км відділяє с. Руда від м. Стрий та біля 10 км від м. Жидачева¹.

Наприкінці XIV ст. першим власником маєтку-замку в с. Руда був дідич Данило Дажбогович Задеравацький, який крім Руди тримав ще Задеравач, Підмихайлівці, Колоколин. За військові заслуги Данило Дажбогович одержав від угорської королеви Єлизавети сс. Лисовичі, Дирин, Григорів (1371 р.)², а

¹ *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny // Odbitka z “Księgi pamiątkowej 50-lecia gimnazjum IV im. Jana Długosza we Lwowie”. – Lwow, 1928. – S. 5; *Геренчук К. І., Койнов М. М., Цись П. М.* Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. – Львів, 1964. – С. 158; *Лаба В.* Історія села Руда. – Львів, 1996. – С. 3.

² *Akta Grodzkie i Ziemskie* (далі – AGZ). – Lwow, 1884. – Т. X. – Dok. 11. – S. 1; *Herbarz Polski. Cz. I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich / Ułożył i wydał Adam Boniecki* (далі - *Herbarz Polski Adama Bonieckiego*). – Warszawa, 1901. – Т. IV. – S. 86.

пізніше (1394 р.) від короля Володислава-Ягайла – с. Чагрів, Загвоздя, Джурів (Журів), Руду з присілками у Галицькому, Жидачівському повітах з умовою військової служби в дві “*kopie*” і десять стрільців³. Даниловичі-Задеревацькі – давня руська шляхетська родина гербу Сас, яка проживала в Галичині протягом XIV–XVIII ст. Найдавніші архівні згадки, які стосуються родоначальника роду Даниловичів датуються 70-ми рр. XIV ст. Від моменту своєї появи в Галичині Даниловичі належали до середніх верств шляхти⁴.

Статус міста Руда отримала 1623 р. і стала центром ключа сіл: Волиці, Лівчиць, Ганнівців, Бережниці, Йосипович. Містечко мало укріплений замок, в якому жила згадана українська шляхта у XIV–XVIII ст., було заведено магістрат. Остання згадка про місцевий замок відноситься до 1830 р.⁵ Дослідник М. Чермінський, посилаючись на твір “Хвала Марії в Кохавинському образі, славному своїми чудами” (1780 р.), зазначав, що 1646 р. в Руді велась міські судові книги, які писалися до середини XVIII ст.⁶ Подальша доля документів невідома.

У 1660 р. Руда разом з сс. Гніздичів, Ганнівці, Юсиптичі (Йосиповичі), Лівчиці, Бережниця, Волиця від Францішка Даниловича переходить у власність Івана Виговського⁷. Варто відмітити, що экс-гетьман України І. Виговський на цей час володів також містами Бар та Любомль, наданими у власність польським королем Яном Казимиром за підписання 1658 р. Гадяцької угоди. Будучи київським воєводою (1658–1664 рр.) І. Виговський прагнув відновити як цілісність України (яка була поділена на Правобережну під владою Польщі та Лівобережну – Москви), так і повернути гетьманську булаву. Тому підтримував 1664 р. козацько-селянські повстання Івана Сірка та Степана Сулимки проти польської шляхти⁸. На початку березня 1664 р. І. Виговського було заарештовано правобережним гетьманом Павлом Тетерею та польським полковником Себастьяном Маховським, а 16 березня

³ Herbarz Polski Adama Bonieckiego. – S. 86; *Целуйко О.* Історичні пам’ятки родини Даниловичів у Руському воєводстві: історіографія питання // Історичні пам’ятки Галичини. Матеріали другої наукової краєзнавчої конференції. 21 листопада 2002 р. – Львів, 2003. – С. 32.

⁴ *Целуйко О.* Історичні пам’ятки родини Даниловичів... – С. 32–43; *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny. – S. 7.

⁵ *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny. – S. 8; *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 11.

⁶ *Czerminski M.* Kochawina w przeszłości i dobie obecnej. – Krakow, 1912. – S. 15.

⁷ *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny. – S. 7; *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 6.

⁸ *Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza.* – Warszawa, 1853. – Т. II. – S. 1892; *Яворницький Д. І.* Історія запорізьких козаків / Пер. з рос. І. Сварник. У 3 томах. – Львів, 1991. – Т. II. – С. 227; *Герасимчук В.* Смерть Івана Виговського // Ювілейний збірник на пошану М. Грушевського. – Київ, 1928. – Т. I. – С. 208–211; *Мицик Ю.* Гетьман Іван Виговський. – Київ, 2004. – С. 56; *Пасічник М.* Гетьман України Іван Виговський. – Львів, 2006. – С. 187–195.

розстріляно⁹. Після страти тіло экс-гетьмана слуги спершу поховали біля р. Вільхівця (околиці Корсуня), а потім перепоховали. У ніч перед стратою київський воєвода написав заповіт, у якому просив поховати себе “згідно християнського звичаю” у Скиті Великому, тобто монастирі¹⁰. Деякі дослідники вказують, на загальновідомий Манявський скит, монастир біля с. Маняви (нині Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.), що був заснований разом з церквою Воздвиження Чесного Хреста 1612 р., і в часи Виговського був одним з найбільших монастирів у Галичині¹¹.

Коли звістка про розстріл дійшла до жінки Виговського у м. Бар, то вагітна дружина Олена, боячись наруги з боку П. Тетері та С. Маховського, переховується в околицях міста. Все ж польський полковник С. Маховський, за словами дослідника А. Прохаски, дозволяє Юрію Стеткевичу, швагрю Виговського, перевезти тіло воєводи до маєтку в містечко Руда на Галичину¹². Інші маєтності Виговського (міста Бар та Любомль), даровані королем після підписання Гадяцької угоди, із зрозумілих причин – страху родичів, що їх відберуть, не розглядалися надійним притулком для останніх.

Останки экс-гетьмана перевозять до маєтку в Руду у квітні 1664 р. У цей же час Ю. Стеткевич також переправляє до Руди з околиць Бару змучену пережитими трагічними подіями дружину Виговського, свою двоюрідну сестру Олену, яка присутня при перепохованні тіла чоловіка біля Руди в Юсиптицькому монастирі Вознесення Господнього (тепер – ур. Бучина, с. Йосиповичі Стрийського р-ну), про що свідчить заповіт останньої¹³.

⁹ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАІЛ). – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1740; *Переяславський О.* До історії війн Руїни. Рукопис. – 250 с; Літопис Самовидця / Під ред. Я. Дзири. – Київ, 1971. – С. 95; *Летопись Григорія Грабянки.* – Киев, 1854. – С. 186; *Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza.* – Warszawa, 1853. – Т. II. – S. 83–88; *Костомаров М.* Руїна. I: Гетьмановане Брюховецького. – Тернополь, 1892. – Т. 7. – С. 30.

¹⁰ *Выговский Иванъ.* Тестаментъ // Архивъ Юго-Западной России. – 1908. – Т. II. – Ч. VIII. – С. 116–123.

¹¹ *Черниговская летопись.* Южнорусскія летописи / Изданные Н. Белозерским. – Киев, 1856. – Т. 1. – С. 29–30; *Целевич Ю.* Історія Скиту Манявського. – Львів, 1887. – С. 55; *Кревецький І.* Український некрополь // *Стара Україна.* – 1924. – С. 84; *Барвінський Ю.* Д-р Юліан Целевич. – Львів, 1927. – С. 273–278, 286–289; *Пеленський Й.* Треба вірити старим літописам // *Діло.* – 1938. – Ч. 5, 6 січня. – С. 8–9; *Грабовецький В.* Де могили українських гетьманів // *Дзвін.* – 1990. – № 11. – С. 124–125; *Пасічник М.* Гетьман України Іван Виговський. – С. 198–199.

¹² *Prohaska A.* Wyhowski tworca Unii Hadiackiej i jego rodzina. – S. 399–400; *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny. – S. 7; *Лаба В.* Історія села Руда. – Львів, 1996. – С. 6–9.

¹³ *Ролле Й.* Жінки при Чигиринському дворі в другій половині XVII ст. (переклад В. Лукача) // *Зоря.* – Львів, 1896. – Р. 17. – С. 480; Документи і матеріали. № 73: Заповіт Олени Виговської (Стеткевич), дружини Київського воєводи Івана Виговського (без означення місця, дня і місяця) 1664 р. Опубліковано Українським

Якраз із заповіту Олени Виговської (Стеткевич) видно, що вона через хворобу, страх та нервовий стрес не виконала волі свого чоловіка і не поховала його в церкві Воздвиження Чесного Хреста у Манявському Скиті, а зложила тіло мужа в іншому Скиті, у родинному маєтку – біля Руди Гніздичівської, в околицях с. Юсиптичі, у церкві такої ж назви. Таке повідомлення підтверджує мемуарист М. Ємьоловський, який згадує, що полковник С. Маховський “приказав відіслати тіло зі слугами і сплендором до жінки в Руду під Стрий... щоб його там як Русина по руськи було поховано”¹⁴.

Після смерті І. Виговського почалася боротьба між шляхтою за оволодіння його маєтками (Баром, Любомлем та Рудою). Українська шляхта на чолі з П. Тетерею активно прагнула відторгнення хоча б володінь, наданих королем (Бару, Любомля). У цю боротьбу також втягують королеву Польщі Марію-Людвігу, через яку шляхта намагається вплинути на короля. Ян Казимир 16 травня 1664 р. відписував дружині з Вільна, що зможе полагодити її прохання, якщо сейм визнає Виговського ворогом Польщі¹⁵.

Значне нервове напруження вкрай підриває здоров'я вагітної Олени. Трагічні події прискорюють передчасні пологи на початку липня, які закінчуються смертю дитини та Олени. Будучи смертельно хворою Олена в останні дні життя диктує заповіт, і в ньому просить поховати себе “поряд з дорогим чоловіком”, наголошуючи, як і у тестаменті І. Виговського, що кошти на поховання її тіла мають взяти з маєтностей Руди¹⁶. 5 липня 1664 р. О. Виговська помирає, не залишивши по собі потомства. Малолітній Євстахій (1653 р. н.), від першого шлюбу І. Виговського із Оленою Яблонською, в цей час перебував у сім'ї діда в Києві¹⁷.

Зрозуміло, не всі вірили у зраду І. Виговського. Тому сейм вимагав провести детальне розслідування щодо звинувачень та розстрілу без “суду і слідства” київського воєводи. Зокрема, таку інструкцію дала своїм послам до Варшави 15 жовтня 1664 р. галицька шляхта на Вишнянському сеймику. В ній вказувалося: “Домагатися, щоб король призначив комісію і, якщо вона докаже, що Виговський був зрадником Речі Посполитої, то маєтки його конфіскувати”¹⁸. Але вина І. Виговського не була до кінця встановлена і окреслені вище міста (Бар, Любомль, Руда) з ключами сіл за допомогою

науковим Тов-вом у Києві. – Т. XV. – С. 16–19 // *Пасічник М.* Гетьман України Іван Виговський. – С. 327–330; *Вацшин М.* Йосиповичі – село з маєтку Івана Виговського. – Стрий, 2002. – С. 39–40.

¹⁴ *Pamiętniki Mikołaja Jemiołowskiego.* – Lwow, 1850. – S. 187.

¹⁵ *AGZ.* – Lwow, 1911. – Т. 21. – S. 396.

¹⁶ *Документи і матеріали. № 73: Заповіт Олени Виговської...* – С. 327.

¹⁷ *Сенютювич-Бережний В.* Рід і родина Виговських (Історично родовідна розвідка) // *Український історик.* – Нью-Йорк, Мюнхен, 1970. – Рік 7. – Ч. 1–3 (25–27). – С. 163–164.

¹⁸ *AGZ.* – Lwow, 1911. – Т. 21. – S. 396; *Dąbkowski P.* *Z przeszłości Rudy i Kochawiny.* – S. 7.

брата Костянтина Виговського були підтверджені у власність сина екс-гетьмана Євстахія, і “аби хто в нього, сироти, не відібрав його дідицтво”¹⁹.

Спроби розшукати поховання Виговських у Манявському Скиті та на території Юсипчицького скиту, починаючи від А. Петрушевича, В. Будзиновського, І. Крип’якевича, Я. Пастернака були безуспішними²⁰. Можна припустити, що в час закриття Скиту в околицях Юсипчиць (1744 р.)²¹, останки Виговських були перенесені. Дослідник Ю. Мицик вказує, що монастир у Йосиповичах перестав існувати 1785 р.²² Варто відмітити, що після закриття монастиря 1744 р. на території останнього проводилися служби Божі священиками з Юсипчицької церкви Воздвиження Чесного Хреста аж до 60-х років XVIII ст. І лише 1762 р. візитатор М. Шадурський заборонив відправи в монастирській церкві²³.

Археологічне вивчення території Скиту в околицях с. Йосиповичі було проведено 1999–2002 рр. львівськими археологами В. Коноплею, Т. Милянком, М. Филипчуком та експедицією Львівського університету. За час археологічних розкопок отримано наступні результати: встановлено розміри Йосиповицького середньовічного монастиря, виявлено ряд артефактів XVII–XVIII ст., які свідчать про час існування сакральної пам’ятки²⁴. В даний час на дворищі середньовічного монастиря поставлено пам’ятний хрест та збудовано каплицю. З архівних джерел вдалося встановити, що монастир функціонував під назвою Вознесення Господнього, а парохіяльна церква у с. Йосиповичі – Воздвиження Чесного Хреста²⁵.

¹⁹ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – Санкт-Петербург, 1872. – Т. 3. – С. 557; *Грінченко Б.* Іван Виговський: його життя і діла. – Черкаси, 1917. Вид. 2. – С. 31; *Луговий О.* Олена Виговська // *Скрипник І.* Легенда про гетьмана. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 155; *Грабовецький В.* З історії некрополя України // *Скрипник І.* Легенда про гетьмана. – С. 163; *Горобець В.* Еліта козацької України... – С. 438.

²⁰ *Будзиновський В.* Наші гетьмани. – Львів, 1907; *Крип’якевич І.* Могила І. Виговського // ЦДАЛ. – Ф. 402. – Оп. 1. – Арк. 345–353; *Пеленський Й.* Треба вірити старим літописам. – С. 8–9; *Мицик Ю.* Гетьман Іван Виговський. – С. 57 та ін.

²¹ Відділ рукописів Національного музею імені Андрея Шептицького. – Рукопис латинський-22 (далі РкЛ). – Арк. 519.

²² *Мороз В.* Страчений за доносом // *Скрипник І.* Легенда про гетьмана. – С. 136; *Мицик Ю.* Гетьман Іван Виговський. – С. 57.

²³ Відділ рукописів Національного музею ім. Андрея Шептицького. – РкЛ-22. – Арк. 519.

²⁴ *Рудий В.* Пізньосередньовічний монастир біля с. Йосиповичі на Стрийщині // АДЛУ. – Львів, 2002. – Вип. 5. – С. 291–304; *Рудий В., Касюхнич В., Вітвицька Г.* Археологічні дослідження НДЛ-81 Львівського університету на Стрийщині // АДЛУ. – Львів, 2003. – Вип. 6. – С. 20–22; *Рудий В.* Скляні вироби з маєтку Виговських. – С. 60–66.

²⁵ Відділ рукописів Національного музею ім. Андрея Шептицького. – РкЛ-22. – Арк. 519; *Вацйшин М.* Йосиповичі – село з маєтку Івана Виговського. – С. 40.

Матеріали археологічних досліджень свідчать, що останки Івана та Олени Виговських якщо й містилися у Скиті в околицях Йосипович, то в часи татарських набігів (1675–1676)²⁶ або в період закриття монастиря (перша половина XVIII ст.) могли бути перенесені з відома нащадків І. Виговського у крипту під одну із церков у найближчі села маєтку родини Виговських – Йосиповичі, Бережницю або Руду. Так, церква Воздвиження Чесного Хреста у с. Йосиповичі була збудована як за кошти громади, так і за фундацією невістки Івана Виговського 1712 р.²⁷ Ці дані змусили дослідити місце, де містилася середньовічна сакральна пам'ятка у названому вище селі. На місці церкви Воздвиження Чесного Хреста у с. Йосиповичі 2002 р. проводилися археологічні обстеження, але поховання виявити не вдалося.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці у с. Бережниця (Жидачівщина) почала функціонувати 1727 р., а церква Різдва Пречистої Діви Марії в містечку Руда відбудована коштом внука київського воєводи Костянтином Виговським 1744 р.²⁸, оскільки попередня споруда церкви, за даними акту візитації 26 вересня 1740 р., була в запущеному стані. З церкви, збудованої коштом внука гетьмана, виявлено надбанний хрест. Слід відзначити, що у містечку Руда на той час було 35 сімей українців – парафіян греко-католицької віри, тоді як поляків та євреїв значно більша кількість²⁹.

Факт фундації та відновлення церкви у Руді внуком екс-гетьмана, в період закриття сакральної пам'ятки у скиті біля Йосипович наводить на думку, що останки Виговських могли бути перенесені в крипту під церкву Різдва Пречистої Діви Марії, поближче до садиби нащадків.

Тому метою археологічних досліджень було вивчення в першу чергу території середньовічного монастиря в околицях с. Йосиповичі (ур. Бучина), а також обстеження місця, де знаходилась церква Воздвиження Чесного Хреста в селі³⁰.

²⁶ *Запшкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі. – Львів, 2002. – С. 196; *Ваццишин М.* Йосиповичі – село з маєтку Івана Виговського. – С. 49–50.

²⁷ Відділ рукописів Національного музею ім. Андрея Шептицького. – РкЛ-22. – Арк. 519; *Ваццишин М.* Йосиповичі – село з маєтку Івана Виговського. – С. 40.

²⁸ Відділ рукописів Національного музею ім. Андрея Шептицького. – РкЛ-22. – Арк. 519; *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 17.

²⁹ Відділ рукописів Національного музею ім. Андрея Шептицького. – РкЛ-17. – Арк. 404; *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 17.

³⁰ *Рудий В.* Пізньосередньовічний монастир біля с. Йосиповичі на Стрийщині – С. 291–304; *Рудий В., Касюхнич В., Вітвицька Г.* Археологічні дослідження НДЛ-81 Львівського університету на Стрийщині. – С. 20–22; *Рудий В.* Скляні вироби з маєтку Виговських. – С. 60–66.

Починаючи з 2003 р. на території подвір'я сучасної середньої школи у с. Руда (ур. Замчище), де містилася садиба Виговських (1660–1773)³¹, проводяться археологічні дослідження.

Із східного боку дворища XIV–XVIII ст. – маєтку знатних українських родів Даниловичів та Виговських³² – знаходиться широкий рів, який мабуть був розширений та поглиблений у XIX–XX ст. Ширина рову у верхній частині становить 15 м, довжина – 86 м. Рів штучно засипано з південного та північного боку у новітній час, щоб води з р. Бережниця не потрапляли у нього і не створювали небезпечної ситуації для школярів.

Дворище у плані мало прямокутну форму. Внаслідок земляних робіт при спорудженні панських маєтків у XIX – поч. XX ст., школи, гаражу, стрілецького шкільного тиру, спортивної площадки та формування шкільного подвір'я земляні укріплення XIV–XVIII ст. майже не збереглися. З південного сходу дворище омивається р. Бережниця. Зрозуміло, що в'їзд на середньовічне укріплення був зі східного боку, від сільської дороги, де й тепер розташований вхід до шкільного двору.

Потрібно сказати, що аналогічні середньовічні укріплення XIV–XVII ст. досліджені археологами П. Раппопортом, М. Филипчуком, П. Довганем на теренах України³³.

Сьогодні, на середньовічному дворищі розташовано будівлі середньої школи та господарські споруди, а центральна частина двору в окремих місцях має потужний щебенево-гравійний засип та частково заасфальтована і служить спортивною площадкою, що значно утруднює археологічні дослідження.

Влітку 2004 р. археологічна експедиція Львівського національного університету імені Івана Франка зосередила увагу на розкопках зовнішнього підніжжя зруйнованої оборонної лінії на західній (тильній) частині шкільного подвір'я за будівлею школи. Розкоп був закладений в 5 м на захід від шкільної забудови та 3 м від шкільного гаража. Тут на глибині до 0,8 м виявлено залишки споруди із побутовим матеріалом XVII–XVIII ст.³⁴

³¹ *Dąbkowski P.* Z przeszłości Rudy i Kochawiny. – S. 7; *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 6–9.

³² ЦДІАЛ. – Ф. 19. – Оп. 16. – Спр. 89.

³³ *Филипчук М.* Дослідження городищ у Верхньому Подністров'ї // Львівський археологічний вісник. – Львів, 1999. – Вип. 1. – С. 75. – Рис. 4; *Довгань П.* Археологічні дослідження городища в Буську на передмісті Воляни // АДЛУ. – Львів, 2002. – Вип. 5. – С. 254–255. – Рис. 2.

³⁴ *Рудий В.* Пошуки місце поховання гетьмана Івана Виговського на Львівщині. (За археологічними дослідженнями) // АДЛУ. – Львів, 2007. – Вип. 10. – С. 217–227; *Його ж.* З історії маєтку Виговських на Галичині // Іван Виговський. Збірник статей наукової конференції, присвяченої 400-м роковинам від народження гетьмана війська Запорізького Івана Виговського. – Львів, 2006. – С. 51–55; *Його ж.* Скляні вироби з маєтку Виговських // Там само. – С. 60–66; *Рудий В., Вітвицька Г.* Археологічні

Повністю розкопати даний об'єкт не вдалося оскільки він перекритий будівлями XIX–XX ст.

З метою встановлення нижньої хронологічної межі пам'ятки і вивчення культурного шару дворища 2006 р. проведено розкопки південно-східної частини шкільної спортивної площадки, вільну від гравію та асфальту. Розкоп площею 60 м² закладений у південно-східному куті шкільної спортивної площадки в 12 м на захід від рову, 36 м на південь від шкільної будівлі.

Внаслідок археологічних робіт виявлено багат шарове поселення з перших століть нашої ери, а також артефакти XIII–XVI ст. та рештки будівлі XV–XVIII ст. На матеріалах дослідження варто зупинитися детальніше.

Так, на глибині від 0,5–1,20 м від сучасної поверхні у чорноземі виявлено фрагменти виробів населення липицької культури. Жодних споруд цього часу зафіксувати не вдалося, оскільки над цими матеріалами знаходиться розвал будівлі XV–XVIII ст., яку ми змушені були законсервувати через неможливість розкрити заплановану площу повністю.

У процесі дослідження відкрито металургійний горн II ст., який знаходився на глибині 0,4–0,8 м від сучасної поверхні. Він вирізаний у чорноземі і всередині додатково виліплений глиною. Навколо горна знаходяться невеликі куски шлаку. Процес плавлення заліза не був завершений, і біля горну з південної сторони топки на глибині 0,6–0,9 м залишився великий суцільний шматок криці вагою до 4–5 кг.

Аналогічні горни багаторазового використання виявлені у Ремезівцях та Липівці³⁵. Також горни цього типу відомі на території Польщі у районі Свентокшицьких гір³⁶.

Біля залізоплавильної споруди виявлено залізний ніж довжиною до 10 см, який мав виразний перехід вістря в черенок як з боку спинки, так і вістря. Такі ножі часто трапляються на липицьких поселеннях у Липівцях, Ремезівцях та ін. Для цього типу ножів ще властиві пережитки латенських

дослідження на території садиби Виговських у с. Руда // Там само. – С. 56–59; Рудий В. Звіт про історико-археологічне дослідження середньовічного укріплення в урочищі “Замчище” на території села Руда Жидачівського району Львівської області у 2004 р. // Науковий архів ІА НАН України. – Львів, 2005. – 79 с.

³⁵ Цигилик В. М. Поселення в Ремезівцях – нове джерело для вивчення історії Верхнього Подністров'я перших століть н. е. // Матеріали III Подільської краєзнавчої конференції. – Львів, 1970. – С. 112–113; Його ж. Населення Верхнього Подністров'я перших століть нашої ери. – Київ, 1975. – 173 с.; Паньков С. В. О развитии черной металлургии на территории Украины в конце I тысячелетия до н. э. – первой половине I тысячелетия н. э. // СА. – 1982. – № 4. – С. 201–212.

³⁶ Bielenin K. Starożytnie hutnictwo Świętokrzyskie. – Warszawa, 1964. – 45 s.

ознак. Аналогії їм можна знайти на пам'ятках північно-західних культур³⁷, а також південних культур латенського періоду з Румунії та Словенії³⁸.

У заповненні біля горну знаходилася глиняна обмазка, фрагменти ліпних горщиків та мисок, уламок глиняного сита. Посуд виготовлений з глини із значною домішкою шамоту. Його поверхня шершава, горбкувата, часто невдало викінчена. Колір посуду сірий з коричневим відтінком. Через незначне та нерівномірне випалення поверхня виробів має неоднакове забарвлення. Ліпили посуд на підставці, яку посипали піском, щоб до неї не прилипла глина. Нижня частина посуду формувалася з одного шматка глини, а стінки нарощувалися стрічковим способом. Про це свідчать деякі горщики, на поверхні яких видніються окремі смуги. Горщики в основному тюльпановидної форми. Вони мають рівні потовщені денця, які переходять у лагідно випуклий бочок. Останній вище найбільшої випуклості трохи звужується і переходить у легко розхилені вінця. У горщиків цього типу найменшим є діаметр дна, а найбільшим – діаметр вінець, від чого вони і дістають тюльпановидну форму. Один з горщиків орнаментований під вінцем горизонтальним валиком з поперечними пальцевими защипами. Незначна частина посуду має рівну, вигладжену поверхню.

Аналогії для горщиків цього типу маємо у керамічних комплексах дакійських пам'яток Румунії (з поселень в Поляна, Крашані, Тіносуль, могильника в Поролісум), а також трапляються на території Словаччини та Угорщини³⁹, у західному регіоні України (на поселеннях у Верхній Липиці, Липівцях, Ремезівцях)⁴⁰.

³⁷ *Tackenberg K.* Die Wandalen in Niedersehlesien. – Berlin, 1925. – Tabl. IV, 18, 19, 26, 27.

³⁸ *Vulpe R et E.* Les fouilles de Polana // *Dacia*. – Bucuresti, 1933. – III–IV. – S. 291–292; *Točik A.* K otazke osidlenia juhozapadneho Slowenska na zlome letopočtlu // *Arheologicke rozhledy*. – 1959. – Vol. 11. – P. 24; *Macrea M., Rusu M.* Der dakische Friedhof von Porolissum // *Dacia*. – Bucuresti, 1960. – IV. – S. 213; *Spolala V., Galamb L.* Sapaturile archeologice de la Catelu Nou, Cercetari archeologice in Bucuresti. – Bucuresti, 1962. – Vol. II. – S. 64.

³⁹ *Vulpe R et E.* Les fouilles de Polana. – S. 291–292; *Macrea M., Rusu M.* Der dakische Friedhof von Porolissum. – S. 213. – Rys. II; *Spolala V., Galamb L.* Sapaturile archeologice de la Catelu Nou, Cercetari archeologice in Bucuresti. – S. 64; *Daicoviciu H.* Dacii. – Bucuresti, 1965. – Rys. 4, 33; *Protase D.* Problema continuitatii in Dacia in lumina archeologice si numismatica. – Bucuresti, 1966. – S. 54.

⁴⁰ *Циглик В. М.* Розкопки на поселенні липицької культури біля с. Верхня Липиця Івано-Франківської області у 1962 році // *Археологія*. – 1965. – Т. 18. – С. 182–185; *Його ж.* Дослідження поселення в Майдані-Гологірському на Львівщині // *Археологія*. – 1973. – Т. 9. – С. 83–90; *Його ж.* Населення Верхнього Подністров'я перших століть нашої ери. – Київ, 1975. – 173 с.; *Його ж.* Поселення липицької культури поблизу с. Липівці на Львівщині // *МДАПВ*. – Львів, 1995. – Вип. 6. – С. 127–139.

Виявлено фрагменти декількох ліпних мисок коричневого та темного кольору. У них розширені догори стінки та відділені уступом прями, іноді трохи розгорнуті вінця.

У зв'язку з тим, що на поселенні не знайдено предметів, якими можна точно датувати, ми змушені час його існування встановити на основі аналогій в кераміці. Оскільки вона аналогічна знайденій на поселеннях в Липівцях, Майдані-Гологірському, Ремезівцях та ін., які датуються II – поч. III ст., то можна попередньо визначити цим часом і пам'ятку у с. Руда Жидачівського р-ну на Львівщині.

Археологічними дослідженнями також встановлено, що над липицьким поселенням II – поч. III ст. знаходиться розвал кам'яної споруди, ширина стін якої становила до двох метрів. Споруда знаходиться на віддалі 12 м від рову, який зараз міститься у східній частині подвір'я школи. У розвалах кам'яних стін виявлена цегла-пальчатка, окремі екземпляри мають в центрі штучні заглиблення-клейма. Речові знахідки із розкопу представлені фрагментами глиняного начиння – фрагментами горщиків, накривок, мисок, кахлів, виробами скляного посуду із шишками-наліпками на стінках, залізними кованими цвяхами, кістками великої та дрібної рогатої худоби, коней, свиней, свійських птахів, перепаленим деревним вугіллям тощо.

На жаль, через характер покриття шкільної спортивної площадки повністю дослідити розміри фундаменту середньовічної споруди не вдалося, оскільки він виходив за межі досліджуваної ділянки у східному напрямку. Розвал фундаменту та стіни середньовічної споруди становлять монотонну сіро-жовтувату, глиняно-піскувату суміш, в склад якої входять великі камені та цегла-пальчатка, що чітко виділяються на фоні чорнозему. Товщина залягання розвалу фундаменту становить 0,20–0,30 м.

Потрібно відмітити, що активна діяльність людей у новий та новітній періоди (XIX–XX ст.) привела до значного вибирання каменю та цегли-пальчатки для пізніших забудов на вказаній території, і майже повністю знищили середньовічну споруду та рухомий матеріал середньовічного часу.

Виявлена колекція глиняного посуду налічує понад тридцять фрагментів. Найчисленнішу групу становлять горщики. Вони представлені уламками вінця, часом із вушками, стінок та донних частин. Переважна більшість з них темно-сірого забарвлення (т. зв. “сиваки”), окремі світло- та темно-коричневих кольорів. Частина фрагментів носить сліди двосторонньої поливи зеленого або жовтого кольорів. Всі вони виготовлені на швидкообертovому колі з високоякісного тіста з домішкою дрібного піску.

Окремі фрагменти мають відігнуті назовні округлені вінця та закраїну для кришки з внутрішнього боку, що продовжує традиції давньоруської кераміки. Шийка виражена слабо, на місці переходу плічок до тулуба помітне ребро. Деякі вінця вертикально стоячі з плавно відхиленими зверху потовщеннями, подекуди підправлені ззовні (у вигляді т. зв. козирка), плавно переходять у плічка також з ребром. Орнаментация на горщиках відсутня. Перераховані вище

ознаки характерні для горщиків та глечиків, що виготовлялися на наших землях у XIV–XVI ст.⁴¹

Знайдено десять фрагментів дещо, які ймовірно належали середнім гончарним посудинам. Товщина основи дещо та бічних стінок виробів сягає 1 см. Діаметри дещо становлять від 8 до 16 см. Крім того, в розвалах укріпленої споруди містилися уламки декількох неорнаментованих покришок. Відростки покришок мають зрізану пласку поверхню. Цей посуд представлений в основному темно-сірими кольорами.

Певну колекцію становлять фрагменти тарілок та мисок. Одна група з них характеризується заокругленими вінцями, внутрішнім зломом на тулубі, що переходить у широке дно. На іншому посуді відсутній внутрішній злам, а краї вінця відігнуті назовні. Збережені фрагменти носять сліди досить багатого оздоблення рослинним орнаментом, часом з технікою різкування, поливи. Діаметр вінця становлять від 25 до 30 см. Внутрішня частина однією з мисок покрита білою поливою, і розписана червонувато-брунатними квітами. Деякі фрагменти виконані в кольоровій гамі близькій до гуцульського розпису. Це дає підстави стверджувати про місцеве їх походження.

На глибині 0,3 м у розвалах споруди виявлено також фрагменти скляних виробів, серед них виділяється уламок пляшки-штофа з частиною бічної поверхні. Вона світло-матового кольору. Діаметр вінця становить 2 см. З даного посуду збереглися тільки шийка із шишкоподібною печаткою на плічку посуду. Даний скляний посуд побутував у XVI–XVII ст. на землях Польщі та Західної України⁴².

На глибині 0,4–0,5 м від сучасної поверхні містилися уламки коробчастих кахлів покритих коричнево-світлою, жовтувато-брунатною поливою. Переважна більшість уламків належить до румпів кахель і лише декілька – до лицьової частини. Лицьова сторона кахлів була оздоблена фігурками коня, півня, а також рослинним орнаментом. Один із фрагментів кахлів оздоблений мабуть фігуркою геральдичного хижого птаха (орла). Дані кахлі дослідники відносять до XVI–XVII ст.⁴³

⁴¹ *Виногородська Л. І.* До питання про хронологію середньовічної кераміки з Новгороду Сіверського // *Археологія*. – 1988. – № 61. – С. 50–52; *ІІ ж.* До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV–XVIII ст. // *Археологія*. – 1997. – № 2. – С. 129–140; *Гупало В. Д.* Трансформація древнеруских традицій моделювання кераміки во II пол. XIII–XV вв. // *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji*. Rzeszow, 21–23. IX. 1993. – Rzeszow, 1993. – С. 185–189.

⁴² *Виногородська Л. І.* До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV–XVIII ст. – С. 129–140; *Коваль В. С.* Слово о бутылке (штрихи к историческому исследованию) // *Археологічний літопис Лівобережної України*. – Київ, 2001. – Вип. 1. – С. 172, 173.

⁴³ *Виногородська Л. І.* До питання про хронологію середньовічної кераміки з Новгороду Сіверського. – С. 54. – Рис. 4, 13–15; *Присяжний К.* Виникнення та

На цій же глибині було виявлено залізні підкову, завіс до дверей та цвяхи ковальської роботи. Цвяхи мають довжину 7,5–10 см, чотиригранну конусну форму, прямокутні з приплюснутими краями шляпки.

Цікавою є знахідка невеликого мідного підвісного замка округлої форми. Його діаметр становить понад 4 см. Можливо він використовувався для закривання скриньки або шкатулки.

Таким чином, знахідки виявлені в розвалах укріпленої споруди відносяться до XIV–XVII ст. Темний перепалений ґрунт та деревне вугілля вказують, що мешканці замку зазнавали нападів і не завжди виходили переможцями у військових баталіях.

Отже, на місцевості, де розташоване сучасне с. Руда, жило населення липицької культури з початку нашої ери. Назва “Руда” походить від того, що тут в минулому добували болотну залізну руду, з якої отримували залізо. Добування шлаку і виплавляння заліза, крім виявленого нами місця, також проводилось на території, яка в середньовіччі отримала назву “На Демнищах”. Урочище розташоване на околиці с. Руда в напрямку с. Ганівців. На ньому зараз трапляються знахідки залізного шлаку. На поч. II тис. н. е. на цій території функціонували залізоплавильні горни для плавки заліза. В подальшому метал поступав у літописний Зудеч (Жидачів) для виготовлення знарядь праці та зброї⁴⁴.

Матеріали досліджень 2006 р. дали змогу визначити нижню межу заселення даної території у минулому. Як свідчать розкопки територію сучасного с. Руда обживали з перших століть нашої ери.

Аналіз отриманих на липицькому поселенні матеріалів дає змогу поставити його в один ряд з поселеннями в Ремезівцях, Майдані-Гологірському, Стрілках, Липівцях, які за характерними для них ознаками об’єднуються в Гологірську групу пам’яток перших століть нашої ери басейну Верхнього Дністра.

Виявлені залишки середньовічного замку XIV–XVII ст. дають змогу підтвердити архівні дані про місцезнаходження укріпленої споруди на колишньому дворіщі давньоукраїнських родів Даниловичів та Виговських. У наступних польових сезонах археологи продовжать детальне вивчення території Руди над лівим та правим берегом р. Бережниці.

У результаті археологічних досліджень в с. Руда виявлено дві різночасові пам’ятки, які розширили археологічну карту Верхнього Подністр’я. Отримані матеріали доповнюють відомості про матеріальну культуру середньовічного населення Жидачівщини.

У найближчі роки також проводитиметься обстеження території під церквою Різдва Пресвятої Богородиці у с. Бережниця, після того як сакральна

розвиток кахльових печей. Пропозиції до реставрації // Укрзахідпроектреставрація. – Вісник. № 13. – Львів, 2003. – С. 116–118. – Рис. 13, 1–4.

⁴⁴ *Лаба В.* Історія села Руда. – С. 4.

Василь РУДИЙ

споруда буде перенесена на подвір'я музею гетьмана України Івана Виговського у с. Руда. Також на основі кадастрових карт потрібно в'яснити де у XVIII–XIX ст. знаходилася церква Різдва Пречистої Діви Марії у с. Руда, в крипті якої могли міститися останки Виговських.

Вивчення даного питання далеко не завершене, але можна припустити, що останки гетьмана та його дружини поховані в мастку Виговських на Галичині, а саме, в одному із трьох сіл – Йосиповичі, Бережниця або Руда.

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що пошуки могили гетьмана України Івана Виговського будуть продовжуватися й надалі. Великомасштабні розкопки в майбутньому на території дворища укріпленої садиби шляхти Даниловичів та Виговських дадуть можливість зібрати певну колекцію побутових речей, зброї, інших виробів XV–XVIII ст., що значно збагатить фондові матеріали Музею-меморіалу гетьмана України Івана Виговського.

MANSION OF DANILOVYCH AND VYGOVSKI FAMILIES IN RUDA OF ZHYDACHIV DISTRICT OF LVIV REGION ON THE BASE OF ARCHAEOLOGICAL AND ARCHIVE MATERIALS

Vasyl' RUDYJ

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytets'ka str., 1, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: archaeology@franko.lviv.ua*

The article concerns with archaeological researches on the territory of mansion of Danilovych's and Vygovskij's families in Ruda (2003–2006). Results of excavations of the settlement of Lypyts'ka culture (II – beginning of III A.D.) and fortification from XV–XVIII centuries are shown. Data, based on archaeological and archive materials, which witness about possibility of finding of Vygovskij's family's burials near Josypovychi, Berezhnytsia, Ruda (Lviv region) are presented.

Key words: archaeological researches, villa of Danilovych's and Vygovskij's families, settlement, Lypyts'ka culture, fortified yard, grave, Josypovychi, Berezhnytsia, Ruda.

ПОМЕСТЬЕ ДАНИЛОВИЧЕЙ И ВЫГОВСКИХ В С. РУДА ЖИДАЧОВСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ В СВЕТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ И АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛОВ

Василий РУДЫЙ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина
e-mail: archaeology@franko.lviv.ua*

В статье идетя об археологических исследованиях (2003–2006 гг.) в поместье Даниловичей-Выговских в с. Руда. Наведены результаты раскопок на поселении липицкой культуры II – нач. III вв. и укрепленного двора XV–XVIII вв. Представлены данные, которые базируются на архивных и археологических

матеріалах, о предположительном нахождении останков представителей рода Выговских в окрестностях населенных пунктов Йосыповичи, Бережница, Руда на Львовщине.

Ключевые слова: археологические исследования, поместье Даниловичей-Выговских, поселение, липицкая культура, укрепленный двор, погребение, села Йосыповичи, Бережница, Руда.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2008

Прийнята до друку 26.03.2008